

УДК .546. 57'682'18'23

ФІЗИКО-ХІМІЧНА ВЗАЄМОДІЯ В СИСТЕМІ AgInSe_2 -“ P_2Se_4 ”

Мотря С.Ф.¹, Товт В.В.¹, Приц І.П.¹, Поторій М.В.², Милян П.М.¹

¹НДІ фізики і хімії твердого тіла УжНУ, 88000, Ужгород, Підгірна, 46

²Кафедра неорганічної хімії УжНУ, 88000, Ужгород, Підгірна, 46

Розробка нових пристроїв електронної техніки вимагає пошуку і дослідженню фізико-хімічних властивостей нових напівпровідникових матеріалів. Зараз вже практично вичерпано вивчення властивостей багато численних бінарних фаз і все більше увага дослідників сконцентрована на розробці умов одержання та вирощуванні монокристалів тернарних і тетрарних сполук. Серед них слід виділити фосфоровмісні тетрарні сполуки типу $\text{Me}^{\text{I}}\text{Me}^{\text{III}}\text{P}_2\text{S}_6(\text{Se}_6)$, де Me^{I} – Cu, Ag; Me^{III} – In, Cr, V, Sc, що пов'язано з наявністю у них сегнето-електричних властивостей.

Так, для сполук CuInP_2S_6 , $\text{CuInP}_2\text{Se}_6$ встановлено виникнення спонтанної поляризації перпендикулярно до шарів структури при охолодженні нижче 310 К та нижче 235 К відповідно внаслідок впорядкування іонів Cu^+ і зміщення іонів In^{+3} . Симетрія кристалічної ґратки при фазових переходах понижується для $\text{CuInP}_2\text{Se}_6$ ($\text{P31c} \rightarrow \text{P31c}$) без зміни числа формульних одиниць ($Z=2$), а у випадку сульфїду – ($\text{C2c} \rightarrow \text{Cc}$; $Z=4$) [1].

В зв'язку з цим, певний інтерес викликають аналогічні тетрарні сполуки з сріблом – $\text{AgInP}_2\text{S}_6(\text{Se}_6)$. Оскільки, основним методом вивчення умов утворення сполук є побудова діаграм стану, то дане дослідження присвячене вивченню фізико-хімічної взаємодії в системі AgInSe_2 -“ P_2Se_4 ”, у якій утворюється тетрарна сполука $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$.

Вихідними компонентами для синтезу сплавів у досліджуваній системі були використані елементарні компоненти високої чистоти: срібло – В3; індій – В4; фосфор – В4; селен – В4.

Важливою умовою одержання сплавів даного перерізу є забезпечення повної взаємодії індію, що досягається двома методами:

- у ролі вихідних компонентів використовувати попередньо синтезовану бінарну сполуку In_2Se_3 та прості речовини срібло, фосфор, селен, зважені у відповідних стехіометричних кількостях;
- індій зв'язують у попередньо синтезовану тернарну сполуку AgInSe_2 , до якої у відповідно розрахованих кількостях додають елементарні фосфор і селен.

Нами для синтезу сплавів системи AgInSe_2 -“ P_2Se_4 ” використано другий метод.

AgInSe_2 синтезували з елементарних компонентів у вакуумованих кварцових ампулах у печах шахтного типу. Нагрівання вихідної шихти здійснювали з швидкістю 4 град/год. до максимальної температури, яка склала 1070 К. При максимальній температурі витримка тривала 3 доби. Далі температуру опускали до 720 К і проводили гомогенізуючий відпал при цій температурі протягом 72 год. Далі охолодження сплавів проводили в режимі виключеної печі.

Для одержання сплавів системи AgInSe_2 -“ P_2Se_4 ” попередньо синтезований AgInSe_2 розтирали в порошок і додавали стехіометричні кількості фосфору і селену, загрузали в попередньо очищені кварцові ампули, вакуумували і повільно (4-5 град/год) нагрівали до 970 К і витримували 15 діб. Гомогенізуючий відпал сплавів проводили при 670 ± 5 К протягом одного місяця. В досліджуваній системі було одержано 10 зразків з інтервалом концентрації 5-10 мол. %.

Сплави системи AgInSe_2 -“ P_2Se_4 ” були досліджені методом рентгенофазового та диференціально-термічного аналізів. За результатами рентгенофазового аналізу (ДРОН-2, Cu K_α – випромінювання) в системі AgInSe_2 -“ P_2Se_4 ” встановлено утворення

тетрарної сполуки $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$. На основі математичної обробки дифрактограми $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ встановлено, що вона кристалізується в тригональній сингонії, просторова група P31c з параметрами комірки $a=6,191(3)$; $c=12,95(7)$ Å, що добре співпадає з літературними даними [2].

Зйомка термограм одержаних сплавів проводилась на термографі НТР-64 з використанням хромель-алюмелевої термопари. В ролі реперних речовин використали сульфат натрію (температура поліморфного перетворення 858 К, температура плавлення 1342 К) і хлорид натрію (температура плавлення 1073 К). За еталон служив попередньо прожарений алюміній оксид.

В таблиці 1 приведено склад та значення температур ендотермічних ефектів на відповідних термограмах, а на рис.1 – діаграма стану системи AgInSe_2 - P_2Se_4 .

Таблиця 1

Склад та значення температур на термограмах сплавів системи AgInSe_2 - P_2Se_4

Склад сплаву AgInSe_2 - P_2Se_4 ,	Температура, К	
	T_1	T_2
95-5	998	
90-10	938	863
80-20	899	863
70-30	923	863
60-40	943	870
55-45	945	890
50-50	946	-
45-55	942	-
40-60	935	-

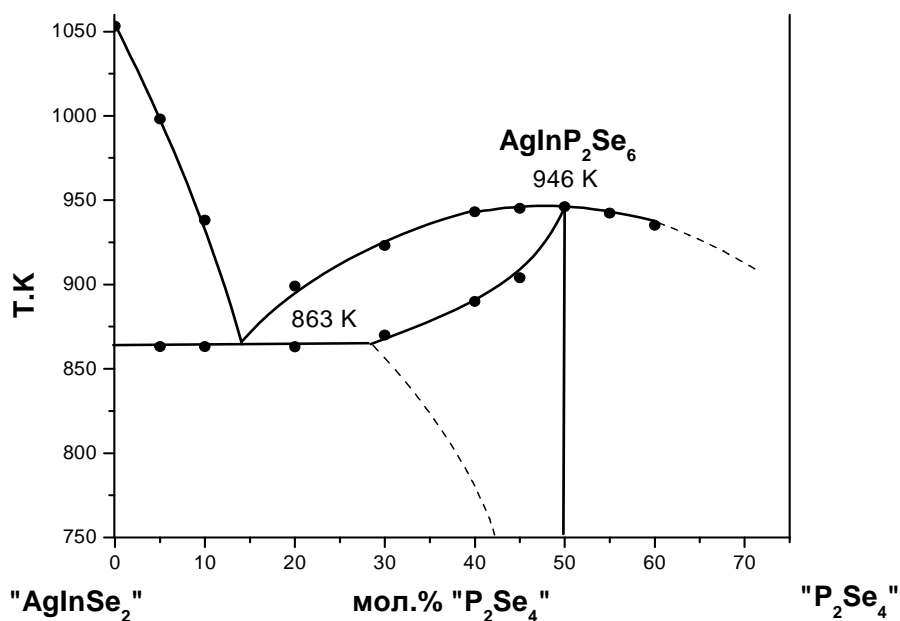

Рис.1. Діаграма стану системи AgInSe_2 - P_2Se_4

З рисунка 1 видно, що в дослідженій системі при співвідношенні вихідних компонентів 1:1 утворюється тетрарна сполука $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$, яка плавиться з відкритим пологим максимумом при температурі 946 ± 5 К. Область гомогенності $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ при евтектичній температурі (863 ± 5 К) складає 20 мол. % AgInSe_2 . Склад евтектики відповідає 86 мол. % AgInSe_2 з температурою плавлення

863 ± 5 К. Конгруентний характер плавлення $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ вказує на можливість вирощування монокристалів даної сполуки методом Бріджмена [3].

Вирощування монокристалів $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ направленою кристалізацією розплаву було проведено за технологічних умов, приведених в табл.2.

Таблиця 2

Технологічні умови вирощування
монокристалів $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ методом Бріджмена

Температура зони розплаву, Т, К	1000
Температура зони відпалу, Т, К	750
Температурний градієнт зони росту, Т, К	30
Швидкість росту, ν , мм/добу	6

В результаті були отримані монокристалічні „булі” $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ розмірами 15 мм в довжину та 12 мм в діаметрі. На однофазних порошкоподібних зразках $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ на спектрометрі СФ-18 досліджені спектри дифузійного відбивання.

Для приготування проби наважку сполуки розтирали в агатовій ступці і просіювали на капротовому ситі з розмірами отворів 50 нм, відважували 0,15 г порошку і змішували з 0,450 г попередньо просіяного магній оксиду. Змішені порошки для кращого перемішування ще раз просіювали через сито. Спектр дифузійного відбивання сполуки $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ приведено на рис.3

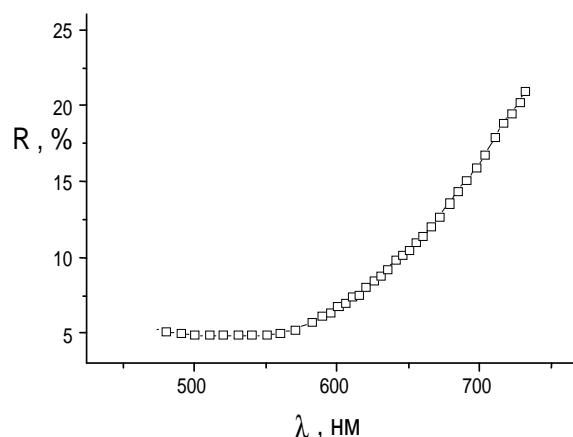

Рис.3. Спектр дифузійного відбивання порошкоподібного $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$

За короткохвильовою границею відбивання розраховано оптичну ширину забороненої зони E_g (eВ) для сполуки $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$, яка рівна 1,82 eВ.

Література

1. Maisonneuve V., Evain M., Payen C., Cajipe V. B., Molinie P. Room – temperature crystal structure of the layered phase CuInP_2S_6 //J. of Alloys and Comp.-1995.-Vol.218.-P.157-164.
2. Pfeiff R., Кніер R. Quaternary selenodiphosphates (IV): $\text{M}^I\text{M}^{III}[\text{P}_2\text{S}_6]$, ($\text{M}^I=\text{Cu}$, Ag , $\text{M}^{III}=\text{Cr}$, Al , Ga , In). // J. of Alloys and Comp.-1992.-V. 186.-P.111-133.
3. Приц І.П., Поторій М.В., Товт В.В., Мотря С.Ф. Фізико-хімічна взаємодія в системі AgInP_2S_6 - $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$. //Вісник УжНУ. Серія “Хімія”. – 2007. – Вип. 17. – С. 20-23.

THE PHYSICO-CHEMICAL INTERACTION IN THE AgInSe_2 -“ P_2Se_4 ” SYSTEM

Motrya S.F., Tovt V.V., Prits I.P., Potoriy M.V., Milyan P.M.

The physical-chemical interaction in AgInSe_2 -“ P_2Se_4 ” system has been established using X-ray diffraction and differential thermal analysis. The proper phase diagram was built. The investigated system characterized by forming of the tetrary compound $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$, which melts congruently at 946 ± 5 K. With ternary compound AgInSe_2 it forms eutectic at ~86 мол.% AgInSe_2 . The temperature of eutectic line - 863 ± 5 K. AgInP_2S_6 crystallizes in trigonal space group (P31c) with cell parameters: $a=6,191(3)$; $c=12,95(7)$ Å; $Z=2$. Single crystals of $\text{AgInP}_2\text{Se}_6$ were grown by Bridgman method.